

és sokoldalúságát emeli ki, írói alkotásainál inkább nemzetnevelő és szociálpolitikus tevékenységét hangsúlyozza. Az őrségváltó tiszteletadások közül külön kiemeljük Szabó Lőrincnek Kosztolányiról, Kállay Miklósnak Pekárról és Mécs Lászlónak Bárd Miklósról festett írói arcképeit. A négy esztendő Arany-serlegbeszédei közül Ravasz Lászlóé a töle megszokott mélységekben jár, Arany lángelméjében a «magyar titok» megoldását látja, Angyal Dávid az ember erkölcsi értékeinek tetőződését a magyar fajban. Arany magyarságáról szól Kállay Miklós és nyelvművészetéről Csathó Kálmán. — Petrovics Elek Henszlmann Imréről emlékezik meg. Művészi rajz Horánszky Lajosé Grünwald Béla tragédiájáról, a sokat szenvedett tudós író és politikus születésének évszázados fordulója alkalmából.

KULCSÁR BELA.

Balassa Bálint Istenes Énekei. Az 1632—1635 között megjelent bécsi, első kiadás facsimile lenyomata. Kiadta *Varjas Béla.* — Budapest, Rózsa-völgyi és Társa, 1941. 16-r., 10, 196, VI l.

Varjas Béla a marosvásárhelyi Teleki-könyvtárban Balassa és Rimay istenes énekeinek egy XVII. századi kiadására bukkant, amelynek címlapja hiányzott. A könyvet díszítő képekről e nélkül is hamarosan megállapította, hogy azoknak egy része Hajnal Mátyás 1629-ben megjelent imádságos-könyvének (*Jézus szívét szerető szívek*) képanyagival egyezik meg s ezzel a Balassa-kiadás betűi és dúcai egyformán Ferenczfi Lőrinc bécsi nyomdájához vezetnek. Bizonyítékai kétségtelenné tették (lt. 1941: 60. l.), hogy az *Istenes Énekek* első kiadását találta meg s hogy ez, nem, mint Dézsi gondolta, Bártfán, hanem Bécsben látott napvilágot. Dézsi föltevése szerint az első kiadás Ráday András és Madách Gáspár gondolata volt, az utóbbié Rimay halála (1681 december) után: nem kerülhetett tehát 1732 előtt sajtó alá a könyv, az 1735-ös terminus postquem hozzávetőleges, de semmilyképpen sem terjed 1740-en túlra, mert ebben az évben a dúcok és betűk már a pozsonyi jezsuitáké. Varjas megállapítását még két érdekes adat erősítette meg. Az egyik, hogy Ráday András már 1629-ben «Ferenczfi uramnak» szeretné Rimayval ennek verseit elküldeni; a másik, hogy az első ízben Dézsitől ismertetett nagyszombati 1699-iki kiadás, amelynek képeit ugyanezekről a bécsi dúcokról nyomták, említi «A Bécsi első Edítiót.» Varjas Béla szerencsés vizsgálódásai tehát napfényre hozták a Balassa-Rimay-féle *Istenes Énekek*nek, a legtöbbször megjelent magyar könyvek egyikének legrégibb kiadását. Ez a kiadás «kifejezetten katolikus jellegű» s ez Ferenczfi egyéniségéből természetesen következik. Varjas szerint viszont Bártfa e helyett a maga kiadványának protestáns jellegét igyekezett feltüntetni, más, gazdagabb kézirat-változatból dolgozott, a bécsieknek hibáit megjavította s a képeket elhagyta. Az egész bécsi, első kiadást Varjas most — s ezért az irodalomtörténet nagyon hálás lehet — facsimilében közzétette. Alkalmunk van tehát az 1—126. lap szövegét — amely után már «másoktól szerzett» istenes és ájtatos dícséretetek és énekek következnek — a nagyszombati 1699-iki kiadásnak B. Radvánszky Kálmántól származó s Dézsitől közölt leírásával összevetni. Kitűnik, hogy ez a rész a két kiadásban, a képeket is beleértve, teljesen megegyezik; csak a 120. lapon levő *Miserere nobis* feliratú kép nem szerepel Radvánszky-nál, ezenkívül minden megvan benne.

A nagyszombati a bécsi kiadásnak még azt a hibáját is híven követi, hogy az 50. (Sziládynál, 142. l., és Dézsinél, 54. l., 51.) zsolttár fordítását kétszer (45. és 56. lap) adja, egy-két kisebb eltérésen kívül az 5. strófának evvel az eltérő változatával:

Engem mert vétkével
Anyám éltetet el
Méhében hogy hordozot,
Vétket pedig te bánasz,
igazt szerezsz s-kívánsz,
ki tisztá szivet hozott,
Hogy életre adál
azonnal oktatál
mint értettem titkodat.

*Még anyám méhében
esém nagy véteken,
érdemlém haragodat.
De te, ki vétket bánasz,
igazt szerelsz, kívánsz
mutatván jo-vóltodat:
Hogy életre adál,
azonnal oktatál,
mint érténém titkodat.*

A kiadó több kéziratból szerkeszthette a bécsi kiadást; erre vall Balassa és Rimay énekeinek összekeverve s Balassa nevével történt lenyomtatása; az első változatot követi a Rimay-féle ismert *poetica inventio*, ennek a szövege valami rossz másolatból került hozzá; viszont a második szöveg, mely sokkal jobb, egyezik Rimayéval (Radvánszky-kiad. 55. l.). Érdekes azonban, hogy ugyanezt az ismétlést a nagyszombati kiadó nem vette észre. Pedig, ha a Balassának tulajdonított szöveggel a bécsi kiadásnak, Varjas csak futólag, de helyesen mondja így: csak «lenyomatát» adta is, egyébként önállóan dolgozott s a kötet szerkezetét is megváltoztatta: a függelékben őt, szép, a bécsi kiadásban nem szereplő Balassa-vers következik, köztük az *Aldott szép pünkösztnek... a Vitézek, mi lehet... s az Oh én édes hazám... A többi istenes-ének közül is csak az Ave Maris Stella és a Salve Regina fordítását, meg a Mária, Szent-Háromság leánya kezdetű éneket vette át a bécsi kiadás függelékéből, a többi szöveg eltérő. Jó volna tudni, ki volt (bizonyára a jezsuiták közül) az új «szerkesztő.» Érdekes, hogy — ha Varjas véleménye szerint Ferenczfi Szegedi Gergely protestáns énekeskönyvekből ismert két énekét, származásukat nem is sejtve, jóhiszeműleg sorolta Balassáéi közé — most az új szerkesztő sem veszi észre e tévedést.*

A bécsi kiadás függeléke, a «másoktól szerzett» istenes énekeké, önmagában is figyelemreméltó. Mint Varjas már másutt (It., id. h.) rámutatott, mind ismeretlen versből áll, s köztük három olyan is van, amelynek Nyéki Vörös Mátyás a szerzője (128., 140., 154. l.) Ezzel fölújulhatnék annak a debreceni régi bejegyzésnek jelentősége (Szilády 323. l., Dézsi 669. l.), hogy az 56. zsolttár említett fordítása is Nyéki Vörös Mátyás munkája: valóbbszínű mégis a Rimay közlése marad, aki jobban tudhatta, hogy a vers Balassáé.

A fentiekben rámutattam Varjas megállapításainak és e szép kis facsimile-kiadásnak jelentőségére. Még csak két kis adalékot fűzök az elmondottakhoz, amely fölkelte a figyelmemet. A *Forog a szerencse c.*, 1604-ből való költeményről, bár Szilády a radványi-kódexre támaszkodva, az évszám ellenére is Balassáénak tartja, kiadásunk megmondja, hogy *Autore incerto*. S van a 187. lapon, tehát a függelékben a szerencse változásairól egy másik vers: *Ha az jó szerenche föl emel valakit...*, ennek fölirata: «Ipsa dies quandoque parens; quandoque noyerca est.» E hexameter önkéntelenül eszünkbe juttatja Faludi Ferenc sorát: «Hol édes jó anyád, hol mostohád.» (V. ő. még IK. 1922. 83. l.)

GÁLOS REZSŐ.